

GROTE NAMEN NUMMER

Oek de Jong: „Mijn hele levensgevoel is erotisch.” Foto Katrijn van Giel

‘Wat weg is, roep ik op’

Marcel Proust was de inspiratiebron voor Oek de Jongs magnum opus *Pier en Oceaan*. Over een Nederlands gezin in de periode 1945-1970 en over nostalgie. ‘Ik wil de lezer in mijn verhaal trekken door alle zintuigen te bespelen.’

Elsbeth Etty

Als je kijkt naar de literatuur van de jaren veertig van de twintigste eeuw, dan zal blijken dat de achthonderd pagina's die Etty Hillesum heeft geschreven op langere termijn belangrijker zijn dan wat Reve en Hermans in hun jonge jaren gemaakt hebben, hoe prachtig dat ook is.

Deze boude uitspraak, zoals Oek de Jong hem zelf noemt, lijkt een vreemd begin voor een gesprek over zijn nieuwe boek *Pier en Oceaan*. De in 1943 in Auschwitz omgekomen schrijfster komt in zijn 'roman fleuve'

niet voor. Toch voel je bij vlagen haar aanwezigheid. Misschien door de beschrijving van de Gabriël Metsustraat in Amsterdam-Zuid, waar De Jongs alter ego Abel Roorda in 1952 wordt verwekt. Zijn moeder, Dina Houttuyn, woont in die straat bij haar gereformeerde ouders en sluipt op een nacht naar de logeerkamer om bij haar verloofde, Lieuwe Roorda, in bed te kruipen. De Jong: „Tien huizen verderop schreef Etty Hillesum tijdens de Tweede Wereldoorlog haar beroemde dagboek over haar gepassioneerde liefdesleven, haar spirituele ontwikkeling en de anti-Joodse maatregelen die tot haar vroege dood leidden. Mijn moeder

woonde vlak bij Etty Hillesum, die ik zeer bewonder. Hun wegen moeten elkaar gekruist hebben en wat spirituele oriëntatie betreft lijken ze op elkaar.”

Zoals de Duitse bezetting, de Holocaust en een figuur als Etty Hillesum alleen als vage suggesties in De Jongs familieroman aanwezig zijn, zo geldt dat voor bijna alle politieke en historische gebeurtenissen van de naoorlogse decennia die in *Pier en Oceaan* worden bestreken. Abel, zijn ouders en grootouders zijn producten van hun tijd. Oek de Jong heeft die tijd willen terughalen en de veranderingen die Nederland onderging louter vanuit de innerlijke bele-

ving van zijn personages geschilderd. Op een zonnige nazomerdag, vanuit zijn werkkamer uitkijkend op een al herfstig kleurende binnentuin aan de Amsterdamse Keizersgracht, vertelt de net zestig geworden schrijver over zijn werkwijze en zijn minutieuze research. Hij interviewde onafhankelijk van elkaar zijn inmiddels overleden, gescheiden, ouders. Het plan voor zijn boek was toen nog niet ontstaan.

Maar Oek de Jong verhuult niet dat zijn roman over zijn eigen familie gaat en dat hijzelf model staat voor Abel Roorda, een schuw, scheel jon-

Vervolg op pagina 2

COLUMN

Cowboys stinken (nog) niet

Vorige week leerde ik het woord 'winkelfris'. Er zijn woorden waarvan je wou dat je ze nooit had gehoord, omdat hun bestaan je een veel te scherpe blik gunt op dingen waarvan je wel weet dat ze waar zijn, maar waar je niet aan wilt denken. Winkelfris klinkt natuurlijk helemaal niet fris en het bestaat dan ook vooral in de uitdrukking 'niet winkelfris'. Dingen die niet winkelfris meer zijn kunnen niet goed meer worden verkocht omdat de tand des tijds vat op ze heeft gekregen: en dan gaat het niet om huzarenalade of vlees, maar om boeken.

Eigenlijk is een boek na een jaar niet meer winkelfris, werd mij verteld. Dan is het zo aangetast dat je het niet meer met goed fatsoen aan een klant kunt meegeven. Wat de aantasting precies behelsde werd niet helemaal duidelijk, het zal iets met stof zijn geweest – dat is tenminste de voornaamste bedreiging van mijn boeken thuis (waarvan de meeste overigens na tien jaar nog redelijk kastfris zijn).

Een weeklang dacht ik niet aan winkelfrisheid. Tot ik in New York de grote vestiging van Barnes & Noble aan Union Square binnenstapte – in een buurt vol studenten, op een plein met schakende oude mannen en een biologische markt. Een goede plek voor een niet te haastige boekhandel. En nog altijd hingen er portretten van beroemde schrijvers die er zouden komen signeren – binnenkort Orhan Pamuk.

De hele kolossale etage was gevuld met dozen Lego

Groot was het binnen ook nog steeds, zij het dat de begane grond nu helemaal werd ingenomen door kantoorartikelen, de nieuwe Nook-e-reader en cd's. Een verdieping hoger vond ik de kinderboeken, in een hoek gedrongen want vrijwel de hele kolossale etage was gevuld met schreeuwend winkelfrisse dozen Lego en ander speelgoed, meer dan een Nederlands filiaal van Toys“R”Us kan herbergen.

De volgende dag vertelde ik over mijn ervaring aan de oudere, briljante Amerikaanse uitgever Gary Fisketjon – een man in cowboylaarzen met een (verre van winkelfris) kantoor in de kolossale toren van uitgeefgigant Random House. Mijn anekdote leverde me weinig compassie op. Ik werd uitgelachen: „Jij bent als de man die de McDonald's binnenloopt en vraagt of ze ook nog iets goeds te eten hebben.“ Ik verzweg maar dat ik toch nog wel één boek had gekocht, de cowboyklassieker *Lonesome Dove* van Larry McMurtry. En het moet gezegd, het boek zag er piekfijn uit. Een eenzame duif, maar wel winkelfris.

Arjen Fortuin

‘Zelfmoord is zeker een motief’

Vervolg van pagina 1

getje dat tijdens de puberteit de macht van de taal ontdekt. Over het evident autobiografische karakter van het boek zegt hij: „Veel is op de werkelijkheid terug te voeren, van de adressen waar de personages hebben gewoond in Amsterdam, Friesland en op Zuid-Beveland tot de lesbische affaire die mijn moeder voor haar huwelijk had, maar ik heb er naar gestreefd los te komen van mijn herinneringen.

„Ik heb geprobeerd al het materiaal te transformeren tot een roman. Alles is echt gebeurd en het is allemaal verzonnen, zou je kunnen zeggen. Er is niets opgetekend naar de werkelijkheid. Elke scène is gecomponeerd, maar wel op basis van alle ervaringen, herinneringen en verhalen die ik in me heb. En er is natuurlijk het nodige aan mijn verbeelding ontsproten.”

Het vijf delen tellende boek bestaat uit honderden gedetailleerde scènes, veelal geschreven als monologue intérieure. Een sleutelscène gaat over de eerste seksuele relatie van Abel met het getalenteerde Zeeuwse meisje Digna, dat in Amsterdam aan de Rijksakademie studeert. In de lange, verwarrende zomer na zijn eindexamen stuurt zij Abel een Ansichtkaart van Mondriaans *Pier en Oceaan*, een bijna abstract schilderij dat de golfbrekers en paalhoofden op het strand bij Domburg verbeeldt.

Dat schilderij dekt de lading van zijn boek, vindt De Jong. „Er zitten veel scènes in waarin Abel een strekdam op gaat, naar de boeg van een tanker loopt of naar de rand van een rotskaap in Finistère. Het zijn allemaal uiterste punten waar Abel iets verwacht. Van kinds af aan heeft hij de neiging afgelegene plekken op te zoeken in de hoop dat ‘het’ tot hem zal komen.

„Dat heeft te maken met de Oudtestamentische verhalen uit zijn jeugd, zoals over Mozes die bij het brandende braambos een stem hoort. Op zo iets blijft hij hopen, totdat hij inziet: wat ik zoek zit in mij zelf. Dat is het moment waarop hij begrijpt dat hij via beelden contact maakt met zijn onderbewuste en ontdekt hoe hij wil schrijven.”

In het boek zegt Digna over het schilderij van Mondriaan: ‘Het is zo gevoelig gedaan... Helemaal in zwart en wit... Maar het wit is zo gevoelig opgebracht...’ Met een lachje ontkent De Jong dat dit een bewuste poëtische uitspraak is. „Maar ik heb, toen ik het opschreef, wel voorzien dat men die passage misschien zou gebruiken als typering voor de manier waarop deze roman geschreven is.”

Hetzelfde geldt voor uitspraken van andere personages, zoals de homoseksuele bankdirecteur Padmos, die over de *Odyssee* van Homerus verrukt uitroept: ‘Zo levendig. Zo menselijk... Voor het eerst... zie ik nu hoe dat hele dichtwerk ook een verheerlijking is van de dingen. Al die glanzend gewreven tafeltjes... Al die goedgemaakte roeiriemen... Het bed van Odysseus. Dat hij zelf heeft gemaakt. Hoe uitvoerig... Hoe uitvoerig dat wordt beschreven. Het is één grote verheerlijking van de dingen.’

De Jong veert op als ik deze lofzang van de levensgenieter en ‘ongodist’ Padmos uitkies om zijn boek te typeren. Levensgenieters zijn Abel en zijn ouders bepaald niet. Ze zitten opgesloten in hun gereformeerde zuil, in hun eigen psyche, ze voelen zich continu buitengesloten of vernederd en als lezer vrees je voortdurend voor het leven van Abels wanhopige moeder. Ieder moment verwacht je dat ze, in navolging van haar lesbische jeugdliefde Elena, de zee in zal lopen om zich te verdrinken. Ook Abel is niet te vertrouwen bij het water. Als een leeftijdgenoot zich vlak na zijn eindexamen verdrinkt, begin je te vrezen dat ook Abel zo’n daad gaat stellen.

Oek de Jong Foto Katrijn van Giel

Als ik zijn boek ‘suïcidaal’ noem, nuanceert De Jong: „Zelfmoord is zeker een motief in het boek,” zegt hij. „Abel is misschien onbewust suïcidaal. Bij vlagen neemt hij in elk geval idiote risico’s en glijdt hij langs de rand van de dood.” Hij zegt evenmin een afrekening te hebben beoogd met de jaren vijftig waarin vrouwen als zijn moeder en geprangde, naar ontplooiing hunkenzende kinderen met hun passies en talenten geen kant op konden. Zelf heeft hij de twee naoorlogse decennia niet als benauwend ervaren.

„Dit boek is juist geschreven uit een nostalgisch verlangen die tijd te evoceren, buiten de grote geschiedenis om. Ik wilde niet uit een soort retrospectief schrijven, waarbij je vanuit

‘Mijn stijl moet de liefde voor de dingen uitstralen’

het heden naar het verleden kijkt, omdat je daarmee afstand en ironie creëert. Mijn bedoeling was om de lezer en ook mijzelf in die tijd te zetten en zo de jaren veertig, vijftig en zestig echt op te roepen.”

Op de vraag waarom hij dat ruim 800 pagina’s lang zo extreem gedetailleerd doet, luidt het antwoord: „Dat komt door mijn verlangen om alles wat verdwenen is uit mijn leven en voor Nederland geschiedenis is geworden te vereeuwigen door het weer op te roepen. En om iets op te roepen heb je nu eenmaal details nodig.

„Ik houd erg van schrijvers als Maurice Gilliams, Proust en Tolstoj, die enorm zintuiglijk zijn. Ik wil de lezer in mijn verhaal trekken door alle zintuigen te bespelen. Dat is een doelbewuste literaire strategie, maar het is ook mijn aard, en het heeft alles te maken met het ouderwetse woord schoonheid. Een van de dingen die ik zo mooi vind aan *Ulysses* is de liefde waarmee James Joyce Dublin beschrijft. Een detail dat me altijd is bijgebleven is hoe hij zelfs van afval dat in de rivier drijft, schoonheid maakt.”

Hoe confronterend is het om het seksleven van personages die gebaseerd zijn op je ouders en detail te beschrijven? Oek de Jong, grinnikend: „Dat was voor mij wel, eh... grensverleggend. Daar ben ik als schrijver steeds mee bezig, grenzen verleggen. Abels eerste masturbaties hebben betrekking op het lichaam van zijn moeder. Het is mijn streven steeds nieuwe ge-

Oek de Jong

Oek de Jong (4 oktober 1952) is een weldadig onmodieus fenomeen in de Nederlandse letteren. Soms hoor je jaren niets van hem en dan ligt er ineens een roman die zijn weerga niet kent. Deze week, op zijn zestigste verjaardag, verscheen *Pier en oceaan*, een intieme geschiedenis van zijn familie en jeugd waaraan hij acht jaar werkte. Eerder deed hij de literaire wereld versteld staan met grensverleggende romans als *Opwaaiende zomerjurken* (1979), *Cirkel in het Gras* (1985) en *Hokwerda’s kind* (2002) Tussendoor publiceerde hij essays, verhalen en dagboeknotities. Van zijn boeken, vertaald in negen landen, werden rond de 500.000 exemplaren verkocht. Oek de Jong, ooit een gesjeesde student kunstgeschiedenis, woont afwisselend in Amsterdam en Frankrijk met zijn partner Jeanne. Hij heeft geen kinderen, maar via Jeanne wel kleinkinderen. Veel van de subtiele kindobservaties in *Pier en oceaan* dankt hij aan hen.

bieden te betreden. Niet zozeer in de vorm – ik ben steeds meer overtuigd geraakt van de kracht van de klassieke vorm – maar inhoudelijk.

Ik heb het idee dat mijn verkenning van de erotische pas in *Hokwerda’s kind* op gang is gekomen. Het zat al in mijn eerdere romans, mijn hele levensgevoel is erotisch, maar het was voor mij nieuw dat ik bedscènes ging schrijven om dichter op de psychologie van de personages en de verhoudingen tussen mensen te komen. Door *Hokwerda* ben ik ruimer geworden, waardoor niet meer alles draait om een alter ego, zoals Abel en de hoofdpersonen uit mijn twee eerste romans. Ik kan nu, op een objectiverende manier, ook andere personages neerzetten.”

Zoals Tolstoj zijn inspiratiebron was voor *Hokwerda’s kind*, was Proust’s *À la recherche du temps perdu* dat voor zijn nieuwe roman. „Het geluk dat *Pier en Oceaan* mij bezorgt, is dat ik ver weg geraakte herinneringen en gewaarwordingen al schrijvend boven water heb gekregen en in een verhaal heb weten te gieten. Dat geeft me het gevoel dat ik iets heb vereeuwigd, alsof ik hele mooie foto’s heb gemaakt van gestalten uit mijn jeugd, van verdwenen levens. Ik wil dat mijn stijl die aandacht voor het detail, de liefde voor de dingen, uitstraalt.”

Abels gemoedsbewegingen zijn zowel vitalistisch als zwaarmoedig, maar uiteindelijk heeft De Jong de levenslust laten winnen. „Ik heb met de gedachte gespeeld het boek af te sluiten met Abels zelfmoord, maar ik wilde de lezer niet achterlaten met een afgeslagen hoofd in zijn schoot. Bovendien is een karaktertrek van Abel dat hij steeds over elke vernedering heen komt door iets te ondernemen waardoor hij weer zelfvertrouwen krijgt. Hij overleeft omdat hij zijn schrijverschap ontdekt.”

Pier en Oceaan eindigt met een scène aan zee waarin we de geboorte van de schrijver meebelven: „Dit was het. Dit was het begin. Een ondergang. Een dood. Hij werd onrustig, alsof hij aan het werk moest en stond op.”

Ruim veertig jaar later is het resultaat van dat werk – Oek de Jong’s magnum opus – behalve een grandioze evocatie van de verloren tijd een waarachtig portret van ‘the Artist as a Young Man’.

Elsbeth Etty

Oek de Jong: *Pier en Oceaan*. Atlas Contact, 805 blz. €39,95

OEK DE JONG